

Dubravko Lovrenović

O NEMOĆI HISTORIOGRAFIJE

Istorija nas je zaboravila, kao u nekakvoj velikoj rasejanosti.
(Konstantinović, Filosofija palanke, Beograd, 1969.)

1. Prošlo u sadašnjem kao mit i ozakonjenje geneze

Uza sve aspekte, hraneći se vanjskim i unutarnjim razaralačkim faktorima, poplava koja je raspadom Jugoslavije zahvatila BiH na površinu je izbacila biblioteku historiografskih i publicističkih djela nadahnutih nekrofilnom "religijom", čije središnje mjesto predstavlja kult predaka i nacionalne države "kao krajnjeg ishoda ljudskih odluka." U eri projektiranih dezintegracijskih procesa, dojučerašnju formulu narodnog jedinstva - staru ljubav naše historiografije - preko noći je zamijenila nova povijesna "eshatološka formula" etno-konfesionalnog apartheida.

Odskočnu dasku ovog idejnog *salta mortale* i uvoda u novi ideološki provizorij predstavlja *moralno zlo idolopoklonstva* (T. Arnold), koje suvremeno stanje društvene rastrojenosti i depersonalizacije transponira u povijest. Dočekavši svoj trenutak, nakon što je pod plaštom komunističkog zimskog sna pritajen strpljivo vrebao, ovaj je zlokobni entuzijazam stekao status društvene relevantnosti, čime je aktualna brutalnost priskrbila pseudo-znanstveni legitimitet s uporištem u povijesti. Kao na nekoj opskurnoj olimpijadi, baklja zla se ne gasi, a na plamenu *neprijateljskih sila povijesti* (E. Levinas) unedogled se podgrijava stanje tradicionalnog poretka. Umjesto živih, u ogledalu suvremenosti zrcale se mrtvi; živi su žrtve idejnog stečaja čiji se dug vrtoglavo uvećava. Rentijeri povijesnog kolapsa došli su na svoje, a konstituiranje društvenih normi putem legislative i parlamentarnog konsenzusa ostaje bez glasača!

Osim što je, per definitionem, znanstveno irelevantan (što znači lažan), ovaj koncept opsjednute svijesti i zatomljene savjesti društveno je nemjerljivo štetan, je u tri smjene proizvodi populacijski sindrom reconquiste, zasnovan na

“mesijanskoj” pseudo-historijskoj svijesti o povijesnoj krivnji drugih društvenih skupina. U provincijskoj tišini, na dubokoj margini jednog *vašarskog pozorišta* (R. Konstantinović), u kojemu mit slavodobitno prerasta u kič, razvijaju se *duh mistifikacije* i motiv propasti. Sama historiografija, - zavjerenički me-nadžer kaosa pod tutorstvom duha normirane istine i osvete, s centralnim motivom *infantilno-romantičarke mitologije* - pretvara se u almanah opskurnih likova i trivijalnih događaja, s ciljem da stanje unutarnje agresije i zlostavljenosti njenih tvorca promovira na pijedestal vječne istine i općeg borbenog pokliča. Odgurnut u stranu, život je zaboravljen, jer je moral podlegao staračkoj senilnosti, a podmukli rat ideja s nesmanjenom žestinom nastavlja se iz svih oružja. U grozničavoj potrazi za čudom - kojeg nema niti ga može biti - razvijajući ideju narodne renesanse kao ideju nasilja u kontinuitetu, ova historiografija balkanskog *bor-dela u plamenu* (E. Cioran) zasnovana je na subverziji kulture kao jedinog pribježišta u profanome udesu čovjeka, čiji horor pod djelovanjem čudesne trave kulta etno-nacionalnih vođa nastavlja svoju putanju u nepoznato kao perpetuum mobile. Njezin cezarizam, cezarizam je žablje perspektive, a ton bezumnog trijumfalizma jeka je povijesne kakofonije trajno posvadane s pozitivnim sadržajem. Ovo poziranje smrti - jeziva lakoća kojom se slave krv pradjedovska i arhajski stereotipi - sigurni su pokazatelji *evolucije unatrag*. U slijedu prijesnih ideoloških provizorija koje se smjenjuju kao elementarne nepogode, historijska svijest ne izlazi iz *magareće klupe povijesti*.

Postavljajući se kao nadredene znanosti, etno-konfesionalne politike historičarima su ispostavile fakturu za povijesno pokriće postojećeg poretka, dok je pristup prošlosti zasnovan na suvremenoj metodi i humanističkom vrednovanju osuđen na karantenu. U *javnom diskursu i obrazovnom sistemu* dominiraju tri pseudo-povijesti koje neprestanim medijskim osvježavanjem ratnih stradanja zadobivaju status *javnosti bez pauze*. Geneza i vrijeme - ključni faktori dinamičkog promišljanja povijesti - trajno su prognani iz njihova horizonta, što rezultira stvaranjem povijesne svijesti kao agonije - determinizma izvan prostora i vremena koji joj jedino pripadaju. Tako nastaje nepremostivi jaz između pseudo-historijske svijesti i života; u začetku trijumfiraju pakost, zloba i zluradost, a tabloidni sentimentalizam na tankom rubu između očaja i bijesa rezultira osjećanjem *ugroženosti i opljačkanosti*.

U osnovi ove tiranske selekcije činjenica i tragikomičnog pigmejskog nadimanja leže nepreradene infantilne predodžbe, čiju polarnu noć i tjeskobu nije u stanju obasjati radost spoznaje - spoznaje kao dodira s Apsolutnim - jer se u ovom podzemlju uma istina ukazuje kao vrhovno prokletstvo. U beskrajnom perivoju njezinih fosiliziranih pojmova, gospodari *banalnost večno-nepromenljivog* - imperativ ništavila - a sposobnost služenja istini svedena je na servilnost nacionalnoj državi i njezinim grotesknim vođama, što je samo vrh ledenog brijega *mrtvog života* kao vrhunskog kriterija bankrotirane egzistencije. Ovdje se ne

postavlja pitanje traganja za istinom, jer je ona apriorna kao strogi ustavni paragraf statičnosti. Tako historiografija postaje saharom eksteriorizacije vlastitig zla - nepomični svijet lišen dileme i komparacije. Plodno intelektualno i životno iskustvo koje se rađa i raste u susretu s drugim i drukčijim - koji su tu, na dohvata ruke - u ovom tunelu bez izlaza unaprijed je onemogućeno u realizaciji; ono živi naglavačke poput šišmiša iz jednog mraka uvijek izlazeći u drugi.

U ovoj hermetički zatvorenoj chromagnonskoj retorti na balkanski banalan način caruje starozavjetni mit o izabranom narodu, njegov status quo ritualno se obožava do potpune predanosti - do šarlatanskog ushićenja podvizima nacionalnih idola, kao paničnog bijega od individualnosti i odgovornosti što je ona sobom obavezno nosi. Usavršen do najsitnijih detalja, u njoj cvjeta vulgarni kult mrtvih predaka i filozofija parcijalnih istina slijepaca koji pipaju po tijelu slona, zasnovani na providnom lukavstvu uma, fetišizaciji kaosa, na neredu kao sistemu, kao zavjetnoj zadaći i trajnome usmjerenju. Osnovno pitanje historičnosti - Gogenovo pitanje: *Odakle smo došli, šta radimo i kuda idemo?* - unaprijed je objašnjeno mitološkom teologijom kao sistemom mjera u funkciji pokoravanja okamenjenim navikama. Pred nama je, zapravo, suicidalna rekonstrukcija povijesnog kaosa - historijskoga gnjeva iskljicalog u sigurnosti jurisdikcije sui generis. Historijske činjenice, primorane na kapitulaciju, monistički su postrojene s jednim subverzivnim zadatkom: u stopu pratiti zahuktalu degeneraciju društva. Tako se u historiografiji zrcali dvostruka nemoć etičkog "Černobila": jedna, da se prošlost objasni načinom koji bi je promovirao u oruđe u rukama suvremenosti, i druga koja historičara prikazuje u ulozi proroka prošlosti. Ovo neprestano struganje po palimpsestu povijesti naposljetku ga čini trajno neupotrebljivim, a raštimovani orkestar suvremenosti onesposobljen je za sviranje partiture polifonije.

Mržnja prema živima - s neronskim pozivom na ciljeve nacije i države - pokriće nalazi u amputiranim činjenicama, koje nije moguće okupiti u parlamentarni kvorum, budući da zasjedaju u odvojenim salama suvremenosti. Poput historičara koji s njima raspolažu kao s mrtvim kapitalom, historijske su činjenice usamljene, namrgođene i ratoborne, u ulozi *biča božjeg* šireći ispred sebe famu o okrutnosti i surovosti. Tako se potvrđuje da historiografsko djelo nije ništa drugo nego historičareva *apstraktna biografija* (E. Cioran).

I dok se u ovom perverznom računovodstvu stvarnost nekontrolirano mijenja s prošlošću - koja u svojoj nakaznoj formi postaje stvarnošću prvog reda - mitski motiv "pouke" zađobiva status vječne zakletve. Mrtvi na komandu poslušno ustaju iz grobova, oni su tu da popune nerazumljivu prazninu iskustva stradanja, njihova imena čitaju se na uličnim napisima, mrtvi su glavni junaci epskog stradanja u kontinuitetu - oni nikad neće otići na počinak. Oni su svoj zadatak obavili, a historiografska nedogledna osmrtnica tu je da im oda priznanje i na uho šapne da nisu pali uzalud; ona ih pedantno bilježi u svoju

knjigu mrtvih, po abecednom redu razumijevanja pijeteta i vječite naplate računa bez vremenskog roka zastarijevanja. Njezinu smrtnu ozbiljnost - koju bi neprestano trebalo izlagati dostojanstvenom intelektualnom ruglu - nije moguće apstrahirati, jer njezin savez s mrtvima nikog ne može držati ravnodušnim. On se, naime, tiče svih naših života!

Veliko je i trajno pitanje koliko je ovaj duh *mračne sreće* moguće pripitomiti racionalnim kategorijama mišljenja, i da li je njegova konačna dijagnoza ona što ju je izrekao njemački teolog D. Bonhoeffer, da glupost *nije manjak intelekta nego ljudskosti*. Ako je tako, nužno je upitati se: odakle taj *manjak ljudskosti*?

2. "Metodološki imperativ" Leopolda von Rankea

Ova zarobljenost nereflektiranom historičnošću jedan je od glavnih kočničara preobražaja društva i uspostave konstruktivnog odnosa sa sadašnjošću i budućnošću, tako da se sve intervencije u aktualnu stvarnost doimaju poput kozmetičkih uljepšavanja hipokratskog lica. Idući za svojim pragmatičnim ciljevima i kratkoročnim interesima, politika održava stanje podjele što ga je proizvela, tako da je svaki pokušaj dubljeg zahvatanja u maligno tkivo apartheida, s namjerom da se otkriju i eliminiraju njegovi dubinski uzroci, uknjižen kao szi-fovski posao. Odsustvo kritične mase kritički raspoložene inteligencije, koja se najvećim dijelom bacila u zagrljaj političkim oligarhijama, zatvara krug aporije u koji je, s promjenom evropske povijesne paradigme nakon pada berlinskoga zida '89. godine, dospjela Bosna i Hercegovina.

Na ovoj se točki dolazi do jedine konstante povijesti - do velikih cezura koje su se stoljećima lomile preko nje - i samo bi ta spoznaja mogla poslužiti kao zajednička platforma za osvajanje etabliranog režima povijesne istine, za izgradnju realnog osjećaja vlastitih mogućnosti u neobjavljenoj imperiji multinacionalnih kompanija - za *tranziciju povijesti*. Ta bi historiografija, zasnovana na konceptu afirmacije kulture kao *najveće ličnosti povijesti*, u svoj centar nužno morala postaviti čovjeka koji trpi u egzistencijalnom brodolomu, čiji se morbidni apsurd slikovito može prikazati kao otimanje oko pojaseva za spasavanje na brodu koji tone - ali pojaseva koji su već odavno probušeni.

Kroničnu potrebu za uspostavom *autentičnog identiteta* koja leži u temelju ove promašene evokacije prošlosti, nije moguće razriješiti birokratskim nametanjem apriorističkih ciljeva, jer tako rođenoj historijskoj svijesti glaukom ideologije neprestano zamračuje vidik. Historičar, njezin mentor, jeste *glebae adscriptus* koji je u egzistencijalnoj ugroženosti poput puža trajno vezan za robovsku kućicu svojih nalogodavaca. Polazeći od konstatacije Agnes Heler da je *mišljenje o istoriji izuzetno značajno za čovekov društveni život*, presudno bi bilo prihvatiti *metodološki imperativ* Leopolda von Rankea: *samo pokazati ono što je*

zapravo bilo. U duhu koncepcije Agnes Heler to znači: odvajanje *pojedinačne geneze* od *opće geneze* tako što *prva postaje predmet historiografije*. To podrazumijeva prelazak nekoliko stupnjeva historijske svijesti: od nereflektirane općenitosti sadržane u biblijskom iskazu *u početku bijaše*, do svijesti o reflektiranoj općenitosti kao neizbježnom zadatku života u *theatru mundi*.

Radi se, zapravo, o pokušaju formuliranja nekih *zajedničkih istina*, tako što bi se historijskoj svijesti zasnovanoj na reflektiranoj općenitosti omogućilo da iziđe na javnu govornicu sa koje bi poručila da je *svest o istoriji... iznad svega svest o promeni*. Pred historičarem se danas otvara *kraljevski put* ka univerzalnosti, i on se te mogućnosti ne može odreći bez rizika izdaje vlastite profesije, jer je vrijeme historijske svijesti prošireno do maksimalnih granica; sve parcijalne historije izgubile su značenje, i tek u okviru svjetske historije - pojma što ga je skovao Voltaire - one stječu pravo na interpretaciju i punoljetnost.

Dok suvremeni ideologem o *sukobu civilizacija* svakodnevno stječe nove žučljive historiografske pretorijance, a totalitarizam i dogmatizam kroz malignu spregu vjerskih i političkih struktura očevitno poriče mogućnost koegzistencije sljedbenika različitih svetih objava, pred historičarem se neprestano postavlja pitanje plivanja protiv struje. Etno-konfesionalna podjela Bosne i Hercegovine, nastala kao izraz evropskog pravnog mišljenja o nacionalnoj državi, nije sposobna razriješiti *pitanje odnosa tradicionalnih kultura i oblika uređenja države*. Kao istočno pitanje evropske politike, BiH i dalje ostaje temom za raspravu, a nepristajanje na nametnuti koncept podjele trajni je zadatak svakog kritičkog uma.

Postizanje konsenzusa oko oblika uređenja bosanskohercegovačke države ključno je pitanje njezine budućnosti, kao što je potreba dijaloga između različitih religijskih koncepata *presudna potreba svijeta kao cjeline*. U tom globalnom dijalogu jedno iskustvo koegzistencije ne bi ostalo slika bez riječi, a historiografija uspravljena na najvišu osmatračnicu Vremena - razvijajući svijest o univerzalnosti kao pluralističku svijest - mogla bi ispuniti svoju misiju izmirenja egzistencije s totalitetom povijesnog iskustva.

Historiografija je ovdje već propustila brojne vlakove, ne trudeći se da objedinjuje različite segmente jedne kulture. U duhu Braudelove koncepcije - *od hijerarhije do mentaliteta* - potreban je vatromet novih ideja pod čijom bi svjetlošću na trenutak bilo moguće obasjati dio nesagledivog povijesnog pejzaža na kojemu je, u svojoj posljednjoj knjizi *Čast i domovina*, čiji rukopis je na tajanstven način nestao, Lisijen Febvre opisao povijest rađanja ideje o domovini: *o prelasku vernosti prema osobi, prema vladaru (čast), na vernost prema naciji (patriotizam)*.

X X X

Nakon propasti komunističko-ateističkog jednogumlja, slijepim rukavcem vremena ponovno smo vraćeni na "početak" povijesti, na zlokobni peron bez signalizacije suvremenosti. Dok stari mitovi ne odlaze na počinak, u valovima pristižu novi proizvodi udarnika totalitarističke ortodoksije. Bez ambicije da se poriče budućnost, ne čini se neozbiljnim zamisliti da će njihovi proizvodi štampani u velikim tiražama i na kvalitetnu papiru - poput djela marksističkih patrijarha koja su na -20 stepeni Celzijusa u hladnim sarajevskim ratnim noćima opkoljenim ljudima služila da se koliko-toliko ugriju na vatri potpaljenoj njihovim sabranim djelima - novim generacijama što već uče *istinitu povijest* zagrijati promrzle prste, dok artiljerijski plotuni u balkanskoj *kristalnoj noći* neronski budu najavljalivali eru *nove povijesti*. Ipak, ne bi se moglo reći da je papir potrošen uzalud.

Summary

ON THE FRAILTY OF THE HISTORIOGRAPHY

The change of the political paradigm by the Berlin wall decline in 1989, gave birth to a new cultural model-this time, its epicentre outside of Bosnia, had a strong reflection on the Bosnian-Herzegovinian historiography, where the place was taken by the works marked by the ethno-apartheid serving the pre-political and ethno-confessional programmes. The actual brutality and the situation of the social chaos provided the legitimacy based in history, which its tragic-comical repeatings was established like the reality of the first class. In this way, the historiography has been a captive of the politics, while historians willing to be the "architects" of the contemporary time, marked by recidivous new conquest unacceptable past.